

พื้นฐานการศึกษา

1. ความหมายของคำ “พื้นฐานการศึกษา” (Foundations of Education) คำพื้นฐานการศึกษาประกอบขึ้นด้วยคำสองคำ คือคำ “พื้นฐาน” (Foundation) และคำ “การศึกษา” (Education)

คำ “พื้นฐาน” มีความหมายตรงกันกับความหมายของคำว่า รากฐาน หลักการ และมูลบทหรือมูลเหตุ ซึ่งหมายถึงสิ่งที่เป็นสาเหตุเบื้องต้น หรือปัจจัยเหตุที่ทำให้อีกสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น หรือดำรงอยู่

ส่วนคำ “การศึกษา” นั้น มีความหมายที่จำแนกออกได้เป็นสองนัย คือ (1) การศึกษาตามนัยที่เป็นกระบวนการ (process) ซึ่งแบ่งออกเป็นสองลักษณะ ได้แก่ การศึกษาเป็นกระบวนการทางสังคม (social process) และการศึกษาเป็นกระบวนการทางธรรมชาติ (natural process) แต่คนส่วนมากมักจะนิยมกล่าวถึงการศึกษาในลักษณะที่เป็นกระบวนการทางสังคมมากกว่าการกล่าวถึง การศึกษาในลักษณะที่เป็นกระบวนการทางธรรมชาติ และ (2) การศึกษาตามนัยที่เป็นหมวดวิชา (field of study) ปัจจุบันยอมรับกันว่า “วิชาการศึกษา” (หรือศึกษาศาสตร์ หรือครุศาสตร์) คือ ศาสตร์ประยุกต์ หรือวิทยาศาสตร์ประยุกต์ (applied science) แขนงหนึ่งในสาขาสังคมศาสตร์ (social sciences)

สรุปได้ว่า “พื้นฐานการศึกษา” จำแนกออกได้เป็นสองนัย ดังนี้

- 1.1 ตามนัยที่การศึกษาเป็นกระบวนการทางสังคม
- 1.2 ตามนัยที่การศึกษาเป็นหมวดวิชา

พื้นฐานการศึกษาตามนัยที่การศึกษาเป็นกระบวนการทางสังคม

จอห์น ดุย (John Dewey : 1859-1952) กล่าวว่า การศึกษา คือ กระบวนการทางสังคม มีปัจจัยเหตุที่สำคัญสองประการ ได้แก่ (1) ปัจจัยเหตุทางสังคมวิทยา (sociolog-

ical factors) และ (2) ปัจจัยเหตุทางจิตวิทยา (psychological factors)

ปัจจัยเหตุทางสังคมวิทยา หมายถึงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่อยู่ล้อมรอบบุคคล เช่น สิ่งแวดล้อม ทางสังคม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เป็นต้น

ปัจจัยเหตุทางจิตวิทยา หมายถึง ธรรมชาติของบุคคล ในฐานะที่บุคคลเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือสิ่งที่อยู่ภายในตัวบุคคล เช่น ความต้องการและความสนใจของบุคคล เป็นต้น

ปัจจัยเหตุทั้งสองส่วนนี้ย่อมมีศักยภาพที่จะกระทำอันตรกิริยา (interaction) ต่อกันและกัน และก่อให้เกิดประสบการณ์ คือ การศึกษานั้นเอง

ถ้าเรายอมรับว่าการศึกษาคือกระบวนการทางสังคมแล้ว พื้นฐานการศึกษาก็ย่อมได้แก่ “พื้นฐานของกระบวนการการศึกษา” หรือ “พื้นฐานของการจัดการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องตามสภาพของสังคม” และอาจแบ่งออกเป็นสองส่วนใหญ่ ๆ ได้แก่ (1) พื้นฐาน หรือปัจจัยเหตุที่มีอยู่ภายในตัวบุคคล เช่น ความต้องการและความสนใจของบุคคลหรือธรรมชาติของบุคคล และ (2) พื้นฐานหรือปัจจัยเหตุที่มีอยู่ภายนอกตัวบุคคล ซึ่งหมายถึงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เช่น สิ่งแวดล้อมทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นต้น

พื้นฐานของกระบวนการการศึกษาทั้งสองส่วนนี้ย่อมเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาอยู่ตลอดเวลา

พื้นฐานการศึกษาตามนัยที่การศึกษาเป็นหมวดวิชา

ปัจจุบันการศึกษาในฐานะที่เป็นหมวดวิชา เป็นศาสตร์ประยุกต์หรือวิทยาศาสตร์ประยุกต์แขนงหนึ่งในสาขาสังคม-ศาสตร์ โดยมีโครงสร้างของหลักสูตรดังต่อไปนี้

ก. การศึกษาทั่วไป (general education) หรือการศึกษาแบบศิลปศาสตร์ (liberal education) เช่น ภาษาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์

ข. การศึกษาขั้นวิชาชีพ (professional education) แบ่งออกเป็นสองส่วน คือ

(1) วิชาชีพทางการศึกษา (educational profession) หรือวิชาชีพครู เช่น วิชาหลักการสอนทั่วไป และหลักการสอนวิชาเฉพาะ เป็นต้น

(2) วิชาพื้นฐานการศึกษา (educational foundations) ซึ่งก็คือวิชาซึ่งเป็นรากฐานของวิชาชีพทางการศึกษานั้นเอง

ค. การศึกษาชำนาญพิเศษ (specialized education) หรือวิชาเอก-โท เช่น วิชาเอกภาษาอังกฤษ วิชาโทคณิตศาสตร์ หรือวิชาเอกเทคโนโลยีการศึกษา

พื้นฐานการศึกษาคมนัยที่การศึกษาเป็นหมวดวิชา ย่อมหมายถึง “พื้นฐานของวิชาการศึกษา” นั้นเอง หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า พื้นฐานการศึกษา คมนัยดังกล่าวนี้คือ “วิชาพื้นฐานการศึกษา” ซึ่งเป็นรายวิชา (course) หรือกลุ่มรายวิชา (set or group of courses) ในหมวดการศึกษาขั้นวิชาชีพ (professional education) ของหลักสูตรวิชาการศึกษา และเป็นรายวิชา หรือกลุ่มรายวิชาที่จำเป็นจะต้องบรรจุไว้ในหลักสูตรวิชาการศึกษา ให้สอดคล้องต่อแผนกคุณวุฒิมาตรฐานที่องค์การวิชาชีพทางการศึกษาได้กำหนดไว้ เพื่อช่วยให้ผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรวิชาการศึกษา มีคุณสมบัตินทางวิชาชีพเป็นมาตรฐานเดียวกัน

2. ความหมายของคำ “วิชาพื้นฐานการศึกษา”

วิชาพื้นฐานการศึกษา คือ รายวิชา หรือกลุ่มรายวิชาที่ว่าด้วยความรู้เกี่ยวกับพื้นฐานของวิชาการศึกษา เป็นความรู้ส่วนที่สำคัญส่วนหนึ่งในหมวดการศึกษา วิชาชีพทางการศึกษา และเป็นรายวิชาหรือกลุ่มรายวิชาที่จำเป็นจะต้องบรรจุไว้ในหลักสูตรให้สอดคล้องต่อแผนกคุณวุฒิมาตรฐานที่องค์การวิชาชีพทางการศึกษาได้กำหนดไว้ เพื่อทำให้ผู้มุ่งประกอบอาชีพทางการศึกษามีความรู้ทางด้านทฤษฎีต่าง ๆ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการประกอบ

อาชีพของตนได้เป็นอย่างดี

ปัจจุบัน ขอมรับกันว่า “วิชาพื้นฐานการศึกษา” มีคุณลักษณะสำคัญสองประการ คือ

2.1 วิชาพื้นฐานการศึกษา เป็นความรู้ส่วนที่จำเป็นส่วนหนึ่งในหมวดวิชาชีพของหลักสูตรวิชาการศึกษา ดังกล่าวแล้ว

2.2 วิชาพื้นฐานการศึกษา เป็นรายวิชาที่นำเอาหลักการในปรัชญาและวิทยาศาสตร์แขนงต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ในการให้การศึกษา เช่น วิชาพื้นฐานทางปรัชญาของการศึกษา (philosophical foundations of education) วิชาพื้นฐานทางจิตวิทยาของการศึกษา (psychological foundations of education) วิชาพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของการศึกษา (historical foundations of education) ฯลฯ

ขณะนี้ปรากฏว่า “วิชาพื้นฐานการศึกษา” หลายวิชาได้รับการพิจารณาและการพัฒนาให้เป็นหลักสูตรวิชาชีพทางการศึกษา เช่น หลักสูตรสำหรับนักปรัชญาการศึกษา นักเทคโนโลยีการศึกษา นักจิตวิทยาการศึกษา นักสังคมวิทยาการศึกษา ฯลฯ

3. สาเหตุที่ทำให้ “วิชาพื้นฐานการศึกษา” เกิดขึ้น มีสี่ประการ คือ

3.1 การยอมรับว่า “วิชาการศึกษาเป็นวิทยาศาสตร์ประยุกต์แขนงหนึ่ง”

3.2 การยอมรับว่า “วิชาการศึกษาเป็นวิชาชีพชั้นสูงแขนงหนึ่ง”

3.3 การยอมรับว่า “การศึกษา คือ กระบวนการพัฒนาสังคม”

3.4 การยอมรับว่า “การศึกษาของสังคมยุคปัจจุบันซึ่งเป็นสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและหลาย ๆ ด้าน จะต้องอาศัยวิชาพื้นฐานการศึกษาหลาย ๆ ด้านเช่นกัน เพื่อให้นักการศึกษาสามารถประกอบภารกิจของตน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ”

การยอมรับว่า “วิชาการศึกษาเป็นวิทยาศาสตร์ประยุกต์แขนงหนึ่ง” ในการพัฒนาวิชาการศึกษาให้เป็นหมวดความรู้ที่มีระบบ (systematic knowledge) จนได้ชื่อว่าเป็นวิทยาศาสตร์ประยุกต์แขนงหนึ่งนั้น จำเป็นจะต้องพัฒนาโครงสร้างของวิชาการศึกษาให้มีส่วนประกอบต่าง ๆ จนเป็นหมวดความรู้ที่มีลักษณะครบถ้วนตามลักษณะของหมวดความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ คือจะต้องประกอบด้วย (1) ความรู้ที่ว่าด้วยคำศัพท์เฉพาะวิชา (2) ความรู้ที่ว่าด้วยแหล่งกำเนิดของเนื้อหาวิชา และ (3) ความรู้ที่ว่าด้วยระเบียบวิธี (methodology)

เนื่องจากวิชาการศึกษานั้นจำเป็นต้องอาศัยวิทยาศาสตร์แขนงอื่น ๆ หลายแขนงเป็นแหล่งกำเนิดของเนื้อหา เช่น วิชาสังคมวิทยา วิชาจิตวิทยา วิธีการวิทยาศาสตร์ วิธีการวิจัย เป็นต้น จึงทำให้วิชาการศึกษาได้รับการยอมรับว่าเป็นวิทยาศาสตร์ทางการศึกษา (science of education)

การยอมรับว่า “วิชาการศึกษาเป็นวิชาชีพชั้นสูงแขนงหนึ่ง” เนื่องจากการยอมรับว่าวิชาการศึกษาเป็นวิชาชีพชั้นสูงแขนงหนึ่ง จึงมีองค์การวิชาชีพทางการศึกษาเข้ามามีบทบาทในการกำหนดโครงสร้างของหลักสูตรวิชาการศึกษาและปรากฏว่ามีการกำหนดให้ความรู้ที่ว่าด้วยพื้นฐานของวิชาการศึกษา เป็นความรู้ส่วนหนึ่งของหมวดการศึกษาวิชาชีพ และจะต้องบรรจุวิชาต่าง ๆ ที่ว่าด้วยความรู้เกี่ยวกับพื้นฐานของวิชาการศึกษา ให้สอดคล้องตามเกณฑ์ที่องค์การวิชาชีพทางการศึกษาได้กำหนดไว้ ดังได้กล่าวแล้วในตอนต้น

การยอมรับว่า “การศึกษาคือกระบวนการพัฒนาสังคม” เนื่องจากในปัจจุบันยอมรับว่า “การศึกษาคือกระบวนการพัฒนาสังคม” จึงทำให้ความหมายของคำ “ครูชั้นวิชาชีพ” (professional teachers) หรือ “นักการศึกษาชั้นวิชาชีพ” (professional education) มีความหมายกว้างมากยิ่งขึ้น และปรากฏว่างานในความรับผิดชอบของครูชั้นวิชาชีพ หรือนักการศึกษาชั้นวิชาชีพก็มีขอบเขต

กว้างมากยิ่งขึ้น คือไม่ใช่งานสอนเท่านั้น แต่เป็นงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคม ทุกวันนี้ได้มีการกำหนดแบ่งงานในหน้าที่ของครูชั้นวิชาชีพ หรือนักการศึกษาชั้นวิชาชีพออกเป็นงานหรือตำแหน่งต่าง ๆ มากมาย ซึ่งถือว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญ (specialist) เฉพาะด้าน เช่น นักบริหารการศึกษา นักจิตวิทยาการศึกษา หรือนักจิตวิทยาประจำโรงเรียน นักเทคโนโลยีการศึกษา นักสังคมสงเคราะห์ประจำโรงเรียน นักปรัชญาการศึกษา นักวัดผลการศึกษา นักวิจัยการศึกษา ฯลฯ ผู้เชี่ยวชาญบางคนอาจจะเคยเป็นครู คือมีประสบการณ์ทางการสอนในโรงเรียนมาก่อน แต่บางคนอาจจะไม่เคยและอาจจะไม่เคยผ่านหลักสูตรวิชาการศึกษาก็ได้ ที่แน่นอนที่สุดก็คือผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนจะมีความรู้พื้นฐานด้านอาชีพของตน ซึ่งย่อมแตกต่างกันออกไป ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดให้ผู้เชี่ยวชาญในแขนงอาชีพที่แตกต่างกัน มีความรู้พื้นฐานของวิชาการศึกษาร่วมกัน

การยอมรับว่า “การศึกษาของสังคมยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและหลาย ๆ ด้าน จะต้องอาศัยวิชาพื้นฐานการศึกษาหลาย ๆ ด้านเช่นกัน เพื่อให้ นักการศึกษาสามารถประกอบภารกิจของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ” เพราะเหตุว่าวิชาพื้นฐานการศึกษาโดยส่วนรวมแล้ว ก่อนมีบทบาทสำคัญสองประการ คือ

ก. ทำให้มีความเข้าใจในธรรมชาติการเปลี่ยนแปลงของสังคมในด้านต่าง ๆ

ข. ทำให้สามารถกำหนดแนวทางในการควบคุมการเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยอาศัยการศึกษาเป็นเครื่องมือ

4. ขอบเขตของวิชาพื้นฐานการศึกษา วิชาพื้นฐานการศึกษามีขอบเขตกว้างขวางมาก และสามารถแบ่งออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ คือ

4.1 กลุ่มวิชาพื้นฐานการศึกษาที่ประยุกต์มาจากศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์แขนงใดแขนงหนึ่งเพียงแขนงเดียว

4.2 กลุ่มวิชาพื้นฐานการศึกษาที่ประยุกต์มาจากศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์แขนงต่าง ๆ มากกว่าหนึ่งแขนง หรือตั้งแต่สองแขนงขึ้นไป

กลุ่มวิชาพื้นฐานการศึกษาที่ประยุกต์มาจากศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์แขนงใดแขนงหนึ่งเพียงแขนงเดียว จำแนกออกได้เป็นสามกลุ่มย่อยได้แก่

ก. กลุ่มวิชาพื้นฐานการศึกษาที่ว่าด้วยพื้นฐานของการศึกษาด้านมนุษยศาสตร์ หมายถึงรายวิชาพื้นฐานการศึกษาที่ประยุกต์มาจากมนุษยศาสตร์แขนงใดแขนงหนึ่งเพียงแขนงเดียว เช่น วิชาปรัชญาการศึกษา จิตวิทยาการศึกษา จริยศาสตร์ศึกษา (ethics in education) ฯลฯ

ข. กลุ่มวิชาพื้นฐานการศึกษาที่ว่าด้วยพื้นฐานของการศึกษาด้านสังคมศาสตร์ คือ รายวิชาพื้นฐานการศึกษาที่ประยุกต์มาจากสังคมศาสตร์แขนงใดแขนงหนึ่งเพียงแขนงเดียว เช่น วิชาประวัติศาสตร์การศึกษา สังคมวิทยาการศึกษา เศรษฐศาสตร์การศึกษา ฯลฯ

ค. กลุ่มวิชาพื้นฐานการศึกษาที่ว่าด้วยพื้นฐานของการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์กายภาพ คือ รายวิชาพื้นฐานการ

ศึกษาที่ประยุกต์มาจากวิทยาศาสตร์กายภาพแขนงใดแขนงหนึ่งเพียงแขนงเดียว เช่น วิชาเทคโนโลยีการศึกษา วิทยาศาสตร์การศึกษา (ซึ่งเกิดจากการผสมผสานกันระหว่างวิชาการศึกษา กับวิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไป) นิเวศวิทยาการศึกษา ฯลฯ

กลุ่มวิชาพื้นฐานการศึกษาที่ประยุกต์มาจากศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์แขนงต่าง ๆ มากกว่าหนึ่งแขนงหรือตั้งแต่สองแขนงขึ้นไป รายวิชาดังกล่าวจะมีลักษณะเป็นศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ประยุกต์ (applied science) มากกว่ารายวิชาที่ว่าด้วยพื้นฐานของการศึกษาในกลุ่มแรก เช่น วิชาการศึกษาระหว่างประเทศและการศึกษาเปรียบเทียบ พัฒนศึกษาศาสตร์ จริยธรรมสำหรับอาชีพครู ฯลฯ

แม้ว่าวิชาพื้นฐานการศึกษา จะมีขอบเขตกว้างมาก และประกอบด้วยรายวิชาต่าง ๆ มากมายดังกล่าวแล้วก็ตาม แต่รายวิชาที่ว่าด้วยความรู้เกี่ยวกับพื้นฐานของการศึกษาที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายยังคงอยู่ในขอบเขตที่จำกัด และมีเพียงไม่กี่วิชา คือ วิชาปรัชญาการศึกษา ประวัติศาสตร์การศึกษา จิตวิทยาการศึกษา สังคมวิทยาการศึกษา และเทคโนโลยีการศึกษา

สมบูรณ์ พรรณภาพ

บรรณานุกรม

Cross, K. Patricia : "The Rising Tide of the School Reform Reports" Phi Delta Kappan., November 1984, pp.167-172.